

ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ Γ. ΜΑΝΤΑΣ
e-mail: apomantas@yahoo.gr

ερεΰνα ΠΕΔΙΟΥ ΚΑΙ ΑΣΚΗΣΗ ΦΟΙΤΗΤΩΝ
ΣΤΗΝ ΒΟΡΕΙΟ ΗΠΕΙΡΟ (ΣΗΜ. ΑΛΒΑΝΙΑ)

Η ενασχόλησή μου με τους βυζαντινούς και μεταβυζαντινούς ναούς της Βορείου Ηπείρου (σημ. Αλβανίας) έχει ξεκινήσει πριν από αρκετά χρόνια, όταν με χρηματοδότηση του Bildarchiv Photo-Marburg αρκετοί αρχαιολόγοι και φωτογράφοι από την Γερμανία, τη Γαλλία και την Ελλάδα κληθήκαμε να καταγράψουμε και να αποτυπώσουμε φωτογραφικά ναούς που έχουν διασωθεί στην εν λόγω περιοχή. Το έργο ήταν ιδιαίτερα δύσκολο, καθώς για τους ναούς αυτούς δεν υπήρχαν γραπτές μαρτυρίες, ενώ η δυσπιστία των κατοίκων των περιοχών στις οποίες τα μνημεία ανήκαν, δυσχέραινε περισσότερο την πραγματοποίησή του. Από το 2011 και εξής πραγματοποιήθηκαν τρεις έρευνες πεδίου και άσκηση φοιτητών από το Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων υπό την επίβλεψη του γράφοντος, με στόχο τον εντοπισμό μνημείων (ή καταλοίπων τους) και την ένταξή τους στο ευρύτερο πλαίσιο της καλλιτεχνικής δημιουργίας της περιοχής.

Παρά τις δυσκολίες, στάθηκε δυνατός ο εντοπισμός και η καταγραφή σημαντικού αριθμού μεταβυζαντινών κυρίως ναών, οι οποίοι απαντούν σε πολλά μέρη της νότιας Αλβανίας (Βορείου Ηπείρου). Από τους ναούς αυτούς κανένας σχεδόν δεν μπορεί να χρονολογηθεί με ακρίβεια μέσω επιγραφής. Έτσι το βασικό κριτήριο χρονολόγησης παραμένει η τοιχοδομία, καθώς και η τεχνοτροπία των τοιχογραφιών, αν και όπου αυτές έχουν φιλοτεχνηθεί ή διασωθεί.

Στην αρχιτεκτονική του «Δεσποτάτου της Ηπείρου» εντάσσεται ο ναός στον Μεσopotάμο (Mesopotam), ο οποίος παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, όχι μόνο για τα αρχιτεκτονικά του στοιχεία (εικ. 1), αλλά και για τα γλυπτά του κιονόκρανα, τα οποία δεν είναι δυνατόν να μελετηθούν επακριβώς, καθώς δεν έχουν ακόμη καθαριστεί. Με το θέμα όμως αυτό θα ασχοληθούμε σε προσεχή μελέτη, εφόσον ο ναός βρίσκεται σε φάση καθαρισμού και συντήρησης από την Αλβανική Αρχαιολογική Υπηρεσία. Πιθανότατα στην ίδια φάση του ναού ανήκουν και τα γλυπτά του εξωτερικού διακόσμου του, τα οποία παρουσιάζουν έντονες δυτικές επιδράσεις ή ίσως και να έχουν φιλοτεχνηθεί από δυτικούς καλλιτέχνες (εικ. 2).

Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα της μεταβυζαντινής ζωγραφικής στη Βόρειο Ήπειρο αποτελούν οι έξοχες τοιχογραφίες του καθολικού της Μονής του αγίου ιωάννη του προδρόμου στη Boboshtica, η οποία βρίσκεται περί τα 8 χιλιόμετρα νοτιοδυτικά της κορυτσάς (εικ. 3). στην ανώτερη διακοσμητική ζώνη του ναού έχει απεικονιστεί εκτενής χριστολογικός κύκλος, στην κατώτερη εικονογραφήθηκε η ζωή του προδρόμου σε κύκλο, που αποτελεί έναν από τους εκτενέστερους (αν όχι τον εκτενέστερο) στη μνημειακή μεταβυζαντινή ζωγραφική (εικ. 3). στο ίδιο μνημείο καταδεικνύεται η ύπαρξη περισσοτέρων της μιας φάσης εικονογράφησης, καθώς στον ανατολικό τοίχο του νάρθηκα μαρτυρείται η ύπαρξη ενός ακόμη στρώματος τοιχογραφιών, το οποίο θα μπορούσε να χρονολογηθεί στον 14^ο αιώνα.

στην περιοχή της Boboshtica ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει, τέλος, και ο ναός του Αγίου Δημητρίου (εικ. 4). Η εκκλησία έχει μεγάλο νάρθηκα, ενώ στο εικονογραφικό πρόγραμμα εντάχθηκε εκτενής εικονογραφικός κύκλος από τον βίο του ομώνυμου αγίου. Στην εικονογράφησή του απεικονίστηκαν, επίσης, παραστάσεις από τον χριστολογικό κύκλο, η παρουσία τους όμως σε ιδιαίτερα σημεία του μνημείου γεννά σημαντικά ερωτήματα για τη σύλληψη του εικονογραφικού προγράμματος του μνημείου. Οι τοιχογραφίες του εν λόγω ναού χρονολογούνται από τον 13^ο μέχρι και τον 17^ο αιώνα, είναι δύσκολο όμως να προσδιοριστεί με ακρίβεια (λόγω της φθοράς) η έκταση και τα θέματα της κάθε φάσης του γραπτού διακόσμου.

Εικ. 1. Μεσοπόταμος. Κιονόκρανο με γλυπτό διάκοσμο και επίθημα

Εικ. 2. Μεσοπόταμος. Γλυπτός διάκοσμος στο εξωτερικό του ναού, λιοντάρι

Εικ. 3. Boboshtica. Ναός Αγίου Ιωάννη Προδρόμου, όψη από τα νοτιοανατολικά

Εικ. 4. Boboshtica. Ναός Αγίου Δημητρίου, όψη προς τα βόρεια